

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ГОДЛЕВСЬКА Дана Миколаївна

УДК 378.637.016: 364.026 (043)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки

Капська Алла Йосипівна,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова,

Інститут соціальної роботи та управління,

директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Савенкова Людмила Олексіївна,

Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана,

завідувач кафедри педагогіки і психології;

кандидат педагогічних наук, доцент

Штепа Олена Григорівна,

Полтавський державний педагогічний

університет імені В.Г. Короленка,

доцент кафедри педагогічної майстерності.

Провідна установа: Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, кафедра педагогіки,

Міністерство освіти і науки України, м. Київ

Захист відбудеться “19” квітня 2007 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул.Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “15” березня 2007 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.Л. Шевнюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процес суспільної трансформації в Україні в останні десятиліття, потреби суспільства у розгортанні соціальної підтримки населення і пошуки механізмів впливу на якісний бік цих процесів зумовлюють необхідність особливої уваги до професійної підготовки фахівців для соціальної сфери.

Особливе значення для України ХХІ століття має новостворений інститут соціальної роботи, зорієнтований на взаємодію з людьми різного віку та соціального статусу. Значущість соціальної роботи помітно зростає завдяки інституціоналізаційній формі впливу на процес соціальної адаптації людей, формування їх потреб, цілей, можливостей самореалізації у всіх сферах особистісної і соціальної діяльності.

Закономірно, що за такої ситуації постала потреба у пошуках нових рішень у царині вищої освіти, зростання уваги до особливостей соціальної роботи загалом і професійних якостей соціального працівника зокрема. Оскільки науково обґрунтована система професійної освіти орієнтується на розвиток кожної особистості в соціумі та оновлення багатьох сфер її життєдіяльності, то результати її функціонування залежать від ефективної реалізації такої якості професіоналізму, як комунікативна компетентність.

У цьому контексті проблема професіоналізму майбутніх спеціалістів соціальної сфери стимулювала прийняття відповідних указів, розробку етичного кодексу, механізмів відбору спеціалістів, технологій і шляхів оптимізації процесу підготовки студентів до соціальної роботи, державного галузевого стандарту зі спеціальності “Соціальна робота”, в якому представлена професіограма і освітньо-кваліфікаційна характеристика соціального працівника.

У сучасній психолого-педагогічній літературі представлено чималий блок праць з теорії і досвіду вирішення проблеми підвищення професійної компетентності фахівців: розроблено теоретико-методичні основи формування професійної компетентності вітчизняними та російськими вченими (Л.Мітіна, В.Сластьонін, Л.Карпова, Т.Ковальова, А.Макарова, Є.Огарєв, Г.Онкович, О.Полуніна, Н.Лобанова, М.Чошанов та ін.), а також європейськими педагогами (Г.Халаш, Дж.Куллахан, В.Долл, Ж.Перре, Ж.Деллор); розроблено низку концепцій, в яких дається характеристика професійної діяльності (Б.Ананьєв, Л.Виготський, З.Калмикова, Н.Менчинська, С.Рубінштейн).

Становлення людини як суб’єкта праці, перетворення її на професіонала в результаті прояву соціальної активності у різних сферах діяльності обґрунтовано у працях І.Зязюна, А.Капської, О.Карпенко, Н.Кузьміної, М.Монахова, О.Мороза, Ю. Орлова та ін.

У низці чинників, від яких вирішальною мірою залежить розв’язання комплексної проблеми професійної підготовки майбутнього соціального працівника, є проблема формування

в нього однієї із домінуючих професійних якостей – комунікативної компетентності. Адже без належної готовності випускника педуніверситету до комунікативної діяльності, будь-які інші сформовані якості не зможуть проявитися у повній мірі.

Нині процес вивчення зазначеної проблеми суттєво прискорився. Зокрема, зазнали помітної конкретизації аспекти, пов'язані з дослідженням проблеми спілкування загалом та професійного зокрема. Так, розкриттю методологічних засад спілкування присвячені праці О.Бодальова, Ю.Жукова, О.Леонтьєва, Б.Ломова; у працях Л.Долинської, Л.Зінченко, В.Кан-Калика, А.Капської, М.Корнева, А.Мудрика, Л.Савенкової, М.Тоби, М.Єрастова, О.Киричука розкриваються структура, функції та види спілкування.

Необхідною передумовою для розв'язання проблеми формування комунікативної компетентності соціальних працівників стали дослідження, в яких розглядається проблема саме комунікативної компетентності (Є.Головаха, Г.Данченко, Т.Іванова, С.Козак, Т.Ладиженська, М.Лісіна, С.Макаренко, Є.Мелібруда, В.Панфьоров, Л.Петровська, М.Станкін, Н.Паніна, Р.Парошина, В.Черевко).

Вивчення та аналіз досліджень з даної проблеми показали, що у психолого-педагогічній літературі відсутні праці, які розкривають особливості підготовки соціальних працівників до комунікативної діяльності. А відтак її об'єктивне розкриття допоможе виявити ті особливості й ефективні педагогічні чинники, що сприяють успішному вирішенню питань щодо формування комунікативного професіоналізму майбутнього соціального працівника.

Практична необхідність, недостатня наукова розробленість та соціальна значущість означеної проблеми обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: ***“Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації входить до плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова як складова колективної теми кафедри соціальної педагогіки "Теорія і технологія навчання та виховання в системі освіти", затверджена Радою університету (протокол №7 від 29 січня 2004 року) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол №2 від 28 лютого 2006 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка соціальних працівників в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови ефективного формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Мета дослідження – виявити й обґрунтувати ефективні соціально-педагогічні умови та розробити й експериментально перевірити технології формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що педагогічний процес підготовки соціальних працівників буде сприяти успішному формуванню професійної комунікативної компетентності у студентів за умови: впровадження розробленої моделі професійної комунікативної компетентності соціального працівника як його інтегрованої характеристики з урахуванням методологічних вимог до категорії “компетентність” та її формування; використання особистісного підходу як базової ціннісної орієнтації, що визначає стратегію взаємодії викладача і студента; координації методів і технологій формування професійної комунікативної компетентності, які відповідають вимогам майбутньої спеціальності та сучасним підходам до професійної підготовки фахівців у вищому навчальному педагогічному закладі.

Відповідно до предмета, мети та гіпотези визначено **основні завдання дослідження**:

- розкрити актуальність і специфіку проблеми професійної комунікативної компетентності соціального працівника у психолого-педагогічній науці;
- виявити й охарактеризувати особливості функціоналу соціальних працівників та обґрунтувати його вплив на якість формування професійних комунікативних умінь;
- розробити модель професійної комунікативної компетентності як базової передумови підготовки соціальних працівників до успішної професійної діяльності;
- виявити та експериментально перевірити соціально-педагогічні умови формування професійної комунікативної компетентності та розробити методичні рекомендації і програми з метою посилення ефективності навчального процесу з даного напрямку.

Методологічну основу дослідження становлять: законодавча база та державні документи щодо підготовки фахівців на сучасному етапі розвитку національної освіти (Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття), Закон України “Про освіту”, Закон “Про соціальну роботу”, Закон “Про соціальні послуги”); концептуальні положення про професійний розвиток особистості у вищій школі; положення про суспільну значущість професіоналізму; положення про спілкування як основний вид людської діяльності; положення про розвиток і саморозвиток особистості у практичній діяльності.

Теоретичну базу дослідження склали: фундаментальні положення соціологів, психологів, педагогів про загальні підходи до вивчення проблем діяльності й спілкування (Г.Андрєєва, М.Єрастов, Г.Колшанський, Ю.Рись, Л.Савенкова, В.Степанов, В.Ступницький, Л.Столяренко, М.Чистякова, Т.Яценко); основні принципи комунікативної підготовки майбутніх спеціалістів (А.Годлевська, О.Киричук, О.Коропецька, Р.Короткова, М.Коць, Т.Федотюк, та ін.); ідеї науковців про розвиток індивідуального стилю педагогічного спілкування (А.Коротаєв,

В.Галузяк, Ю.Орлов, В.Петровський, К.Левін, М.Обозов, В.Мерлін, О.Мешко, О.Капітанець, Т.Гамбовцева, С.Шеїн); концепції розвитку соціальної роботи та її особливостей у сучасному суспільстві (В.Андрущенко, І.Грига, І.Зверева, А.Капська, О.Карпенко, М.Лукашевич, І.Мигович, В.Поліщук, С.Толстоухова, О.Холостова та ін.).

З метою розв'язання окреслених завдань, перевірки гіпотези застосовано сукупність **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз соціологічної, психологічної та педагогічної літератури з метою виявлення вихідних положень; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення з метою обґрунтування теоретичних положень дослідження; *емпіричні* – спостереження, анкетування, проведення індивідуальних та групових бесід, тестування - для перевірки ефективності запропонованих технологій і методик формування комунікативної компетентності; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) з метою визначення рівнів комунікативної компетентності; методи статистичного аналізу отриманих даних (знаходження середніх значень, відсоткових співвідношень); *прогностичні* – моделювання, метод незалежних експертних оцінок для встановлення максимальної залежності рівня професійної комунікативної компетентності і якості дії соціально-педагогічних умов навчання.

Організація дослідження. Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилось у три етапи.

На першому етапі (2003-2004 рр.) здійснювався аналіз теоретико-методичних аспектів професійної підготовки соціальних працівників з метою розробки концептуальних підходів; визначалися об'єкт, предмет, мета дослідження, проектувалися методики констатувального та формувального експериментів.

На другому етапі (2004-2005 рр.) визначався зміст поняття "професійна комунікативна компетентність", розроблялась модель професійної комунікативної компетентності соціальних працівників; проводився констатувальний експеримент, розроблялися критерії і рівні сформованості професійної комунікативної компетентності, моделювалися та апробувалися умови, закладені в загальній гіпотезі, уточнювалася методика формувального експерименту.

На третьому етапі (2005-2007 рр.) здійснювалась експериментальна перевірка соціально-педагогічних умов формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників, систематизація й узагальнення отриманих результатів, порівняння результатів констатувального і формувального експериментів, апробувалися і корегувалися методики роботи зі студентами.

Експериментальна база дослідження. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченко,

Черкаський державний університет імені Б.Хмельницького. Всього дослідженням було охоплено 367 студентів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження: *вперше запропоновано* модель професійної комунікативної компетентності як домінуючого компонента діяльності соціальних працівників та *обґрунтовано* соціально-педагогічні умови комунікативної підготовки майбутніх соціальних працівників, що дозволило суттєво розширити теоретико-методологічні засади професіоналізації навчання; *конкретизовано* сутність поняття “професійна комунікативна компетентність”, що поглиблює розуміння професійної якості соціального працівника; *визначено* критерії і рівні професійної комунікативної компетентності, що дозволяють підвищити ступінь чіткості діагностування її сформованості у майбутніх соціальних працівників; *здійснено* координацію методів формування зазначеної якості у студентів, що сприяє оптимізації технологічного процесу навчання.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у розробці технології організації процесу формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників, розробці рекомендацій, які пройшли експериментальну перевірку в освітньо-виховному процесі вищих навчальних закладів на основі створення типової програми “Професійна комунікативна компетентність”, розроблених тренінгів, соціально-педагогічних ситуацій та сюжетно-рольових ігор, призначених для формування професійної комунікативної компетентності студентів. Основні результати дослідження впроваджено у систему підготовки соціальних працівників, включено до курсів “Деонтологія”, “Основи красномовства”, “Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування”, “Соціальна робота з різними групами клієнтів” для студентів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького.

Представлені матеріали доцільно використовувати при підготовці студентів психолого-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації, а також у процесі підвищення кваліфікації педагогічних та соціальних працівників.

Впровадження результатів дослідження здійснено в навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/2502 від 13 грудня 2006 р.), Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (довідка № 04-11/957 від 21 листопада 2006 р.), Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 45/01-11 від 16 січня 2007 р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних положень, об’єктивним аналізом стану досліджуваної проблеми в теорії та педагогічній практиці, відповідністю методів дослідження його меті та завданням; всебічним якісним і

кількісним аналізом експериментальних даних, який дозволив установити, що визначена модель і технологія організації навчально-виховної роботи в умовах педагогічного університету сприяє підвищенню ефективності формування професійної комунікативної компетентності студентів та позитивно впливає на підвищення рівня професійного розвитку майбутніх соціальних працівників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідались і обговорювались у виступах на Міжнародній науково-практичній конференції “Морально-професійне становлення студентської молоді в сучасних соціокультурних умовах” (Вінниця, 2005), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції “Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість” (Київ, 2004), VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції “Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість” (Київ, 2005), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці” (Черкаси, 2006), звітно-науковій конференції молодих вчених університету “Науково-дослідна діяльність молодих вчених: особливості підготовки майбутнього вчителя” (Київ, 2004), Науково-практичній конференції “Педагогічна освіта України: національні традиції та європейські інновації” (Київ, 2005), на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та теорії і технології соціальної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Публікації. Теоретичні положення й висновки дисертації висвітлено у 14 публікаціях, з них 8 статей надруковано в наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України (4,6 др. арк).

Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою наукового дослідження. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (215 найменувань на 18 стор.), містить 5 рисунків (на 5 стор.), 4 таблиці (на 10 стор.), а також – 15 додатків (на 95 стор.). Основний зміст дослідження викладено на 168 сторінках дисертації.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь наукової розробки обраної теми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; сформульовано гіпотезу, теоретико-методологічну основу; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, визначено її достовірність; наведено дані про апробацію та впровадження отриманих результатів дослідження і структуру роботи.

У першому розділі „Теоретико-методологічні основи формування професійної комунікативної компетентності соціальних працівників” розкрито теоретико-методологічні основи вивчення специфіки проблеми професійної комунікативної компетентності соціального працівника, висвітлено її роль як складової і як базової характеристики професіоналізму, розроблено модель професійної комунікативної компетентності соціального працівника на основі методологічних вимог до категорії “компетентність” та її формування, описано її структурні складові, вказано на значущість комунікативної компетентності при виконанні функцій соціального працівника в структурі підготовки спеціаліста, проаналізовано особливості впливу діяльності соціального працівника на процес якісного формування професійної комунікативної компетентності особистості в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Дослідження даної проблематики здійснювалось на основі аналізу підходів до визначення поняття “професійна комунікативна компетентність” у психолого-педагогічній літературі, розкрито сутність понять “компетентність”, „професійна компетентність”, „комунікативна компетентність”.

На основі здійсненого аналізу доробку науковців встановлено, що у психолого-педагогічній науці існує значна кількість визначень поняття “компетентність”. У широкому розумінні воно означає ступінь зрілості людини, досконале знання нею своєї справи, суті роботи, яка виконується (Л.Долинська, О.Карпенко, Т.Ковальова, О.Полуніна, В.Філіпчук, Г.Халаш, Дж.Куллахан та ін.). У вузькому – розглядається як міра включеності людини в діяльність та ціннісне ставлення до неї (Л.Карпова, Г.Онкович, М.Чошанов та ін.).

Вивчення проблеми професійної компетентності показало її неоднозначність у сучасній педагогічній науці. Так, А. Маркова виокремлює певні її види – спеціальну компетентність, соціальну, особистісну та індивідуальну; на думку Є.Огарьова, вона включає п'ять компонентів: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; знання досвіду, який є в даній галузі, активне оволодіння його найкращими досягненнями; вміння обирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи у процес досягнення цілей; І. Колеснікова визначає складові, основними з яких є особистісно-гуманні орієнтації, креативність, рефлексія тощо. Означені підходи дозволяють співвіднести професійну компетентність зі здібностями, вміннями та знаннями, які адекватні професійним завданням і достатні для їх вирішення, що частково співпадає з позицією нашого дослідження.

У контексті поглиблення розуміння сутності поняття “комунікативна компетентність” розглядаються такі тлумачення: комунікативна компетентність – вміння встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (Г.Данченко, Ю.Жуков, С.Козак, С.Макаренко, Л.Петровська, П.Растенніков, Ю.Рись, В.Степанов, В.Ступницький); це володіння сукупністю певних

умінь (Є.Головаха, Т.Ладиженська, Є.Мелібруда, Н.Паніна, Р.Парошина, М.Станкін); це знання норм і правил спілкування (А.Козлов, Т.Іванова). Ми розглядаємо комунікативну компетентність як складну інтегративну якість особистості, яка опосередковує професійну діяльність соціального працівника, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток ефективної взаємодії з клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу. Можна сказати, що комунікативна компетентність є і складовою, і базовою характеристикою професійної компетентності в залежності від функції, яку реалізовує соціальний працівник у різних видах діяльності. Дане твердження дає нам право розглядати комунікативну компетентність як професійну комунікативну компетентність соціального працівника.

Порівняльний аналіз визначень поняття "соціальна робота" вітчизняними науковцями свідчить про відсутність однозначного його тлумачення. Соціальна робота розглядається як професійна практична діяльність (В.Андрущенко, І.Грига, А.Капська, О.Карпенко, М.Лукашевич, І.Мигович, В.Полтавець та інші); як специфічна діяльність уповноважених органів держави та об'єднань громадян, спрямована на соціальне обслуговування (І.Зверева, А.Коваль, В.Курбатов, С.Хлебик); інститут допомоги в тій чи іншій сфері (А.Кравченко, М.Фірсов, О.Холостова). У нашому дослідженні ми виходимо із розуміння, що це вид професійної діяльності, надання державного і недержавного сприяння людині з метою забезпечення культурного, соціального і матеріального рівня її життя, надання допомоги особі, родині, групі осіб чи громаді (визначення В.Полтавця).

На основі теоретичного аналізу ми дійшли висновку, що специфіка соціальної роботи проявляється у вирішенні проблем, які постають і стосуються конкретної людини, прямо чи опосередковано вона має відношення загалом до всіх форм та видів суспільних відносин і діяльності людей. Це вимагає високого рівня сформованості у соціальних працівників професійної комунікативної компетентності, яку ми визначаємо як комплекс комунікативних знань та мовленнєвих умінь, навичок як базового компонента, а також прояву емпатії, рефлексії, креативності, оволодіння якими дозволяє майбутньому соціальному працівникові адекватно користуватися усіма засобами комунікації (як вербальної, так і невербальної) у спілкуванні з клієнтом.

У дослідженні виявлено, що успішність виконання професійних функцій соціальним працівником залежить від наявності та рівня його комунікативних умінь, оскільки вони слугують підґрунтям успішної реалізації технологій.

Питання ефективності формування професійної комунікативної компетентності соціальних працівників залежить від знання самої структури компетентності. У процесі розробки моделі (рис. 1) особлива увага приділялася збереженню співвідношення професійної діяльності, спілкування, особистості (Л.Карпова, А.Макарова, І.Колеснікова, А.Маркова).

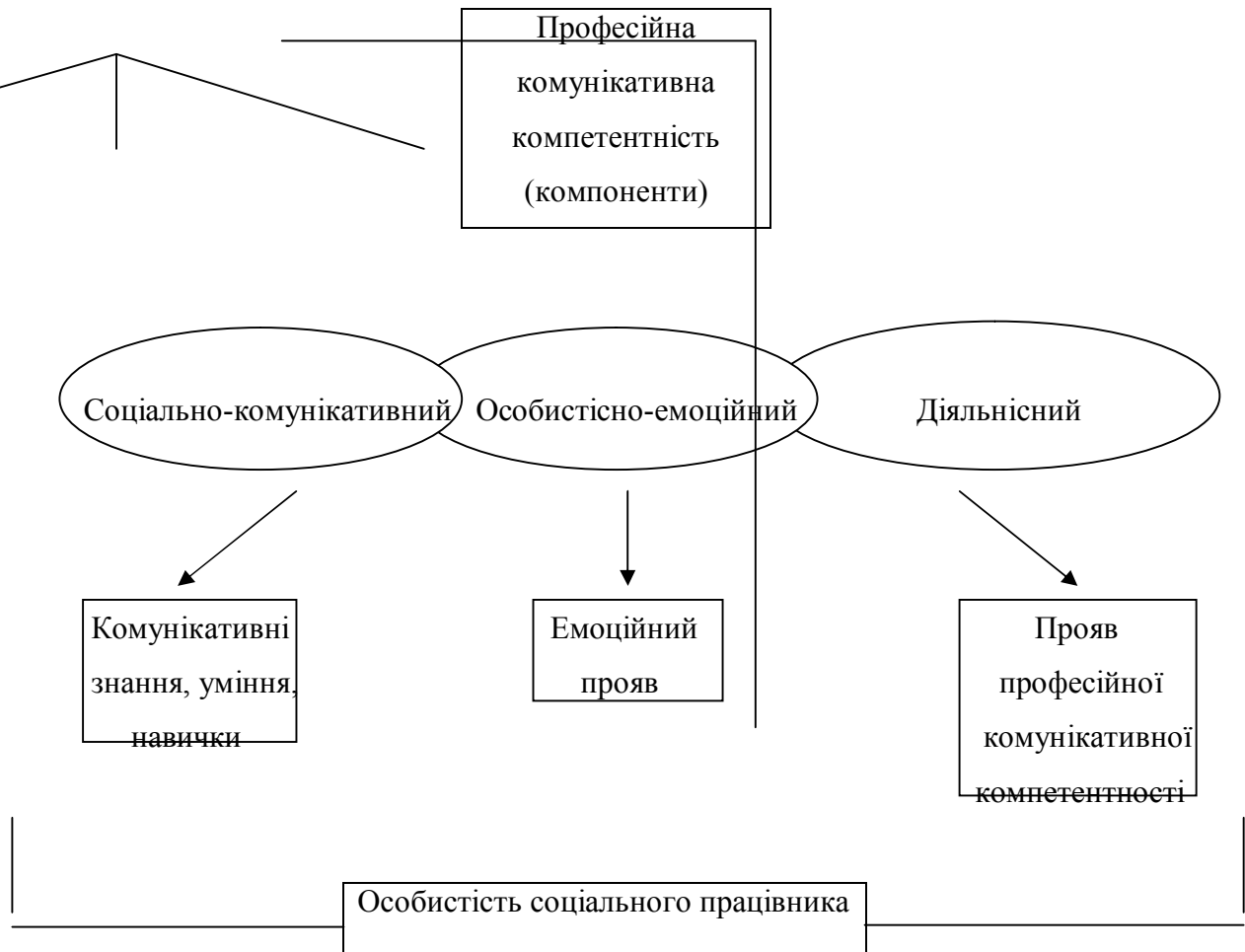

Рис. 1. Модель професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників

Кожен із зазначених компонентів має свої особливості:

- *соціально-комунікативний* (базовий) компонент передбачає наявність у соціального працівника комунікативних знань, умінь та навичок, що забезпечує усвідомленість соціальним працівником змісту його професійної діяльності;

- *особистісно-емоційний* компонент передбачає професійно-особистісні якості (рефлексія, креативність, емпатія), що визначають позицію і спрямованість соціального працівника як особистості, індивіда та суб'єкта діяльності, а також емоційний прояв цих якостей;

- *діяльнісний* (практичний) компонент включає прояв професійної комунікативної компетентності, апробованої в дії та засвоєної особистістю як найбільш ефективного чинника впливу на клієнта. Поняття "професійна комунікативна компетентність" містить комплекс

комунікативних знань, умінь, навичок, які б забезпечували потребу і можливість постійного самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти особистості. Отже, професійна комунікативна компетентність охоплює всі сфери особистості і є важливою метою, до оволодіння якої повинен прагнути майбутній соціальний працівник у процесі його професійного становлення.

З метою здійснення оцінки рівнів сформованості професійної комунікативної компетентності у студентів і визначення їх характеристики було проведено у вищих навчальних педагогічних закладах констатувальний експеримент. При цьому визначено перелік комунікативних умінь як основи формування професійної комунікативної компетентності та розроблено критерії (інтелектуальний, емоційний, діяльнісний), за допомогою яких і вимірювалися рівні: високий, середній, низький.

Отримані у процесі дослідження дані про прояв студентами комунікативної компетентності дозволили визначити три групи респондентів з різними рівнями означених якостей.

Студенти з *високим рівнем* професійної комунікативної компетентності мають показники інтелектуального критерію –7, емоційного –3 та діяльнісного –3.

Студентам із *середнім рівнем* наявності комунікативної компетентності притаманні: показників інтелектуального критерію – 5, емоційного – 2, діяльнісного – 2.

Студенти з *низьким рівнем* комунікативної компетентності мають показники інтелектуального критерію – 4, емоційного – 2, діяльнісного – 1.

Початок експерименту дав змогу виявити, що і в контрольній, і в експериментальній групах наявний недостатній рівень сформованості комунікативної компетентності. Розподіл студентів за рівнями сформованості комунікативної компетентності суттєво не відрізнявся.

Використовуючи методи спостереження, анкетування, тестування, ми виявили рівні сформованості професійної комунікативної компетентності: у більшості студентів переважали в основному середній та низький рівні. Лише у 6,5% студентів було зафіксовано високий рівень.

Нами виявлено, що даний факт спричиняється відсутністю у педагогів та студентів установки на формування зазначених професійних якостей; студентом недооцінюється роль комунікативних умінь у становленні його як суб'єкта спілкування, навчання, поведінки; педагогами не приділяється увага створенню ситуацій для розвитку навичок спілкування, не враховуються умови, за яких певні форми навчально-виховної роботи можуть бути ефективними у формуванні професійної комунікативної компетентності. Вище вказані фактори враховувались під час організації експериментальної роботи з метою підвищення ефективності та результативності процесу формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників.

У другому розділі „Соціально-педагогічні умови формування професійної комунікативної компетентності соціальних працівників” обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування професійної комунікативної компетентності, які уможливають ефективність дії моделі, висвітлено технології реалізації окреслених умов, проведено порівняльний аналіз отриманих результатів.

На основі теоретичного аналізу результатів проведеного нами констатувального експерименту були спрогнозовані *соціально-педагогічні умови*, спрямовані на забезпечення адекватного рівня формування у студентів професійної комунікативної компетентності. До таких умов ми відносимо:

- впровадження розробленої моделі професійної комунікативної компетентності соціального працівника з урахуванням методологічних вимог до категорії “компетентність” та її формування;

- використання особистісного підходу як базової ціннісної орієнтації, що визначає стратегію взаємодії викладача і студента;

- координацію методів і технологій формування професійної комунікативної компетентності, які відповідають вимогам майбутньої спеціальності та сучасним підходам до професійної підготовки фахівців у вищому педагогічному закладі.

Спираючись на педагогічне визначення поняття “формування” як процесу і результату цілеспрямованих і стихійних впливів соціальної дійсності, у нашому дослідженні формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету здійснювалось шляхом організації етапів (початковий, основний, завершальний) і завдань (усвідомлення сутності та ролі свого комунікативного досвіду; отримання необхідних комунікативних знань і навичок; використання їх під час своєї практичної професійної діяльності у соціальній сфері), результати яких стали передумовою формування у подальшому професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників. Були враховані найбільш суттєві положення, що характеризують мету, завдання та етапи вирішення зазначеної проблеми. Зазначимо, що об’єднуючою основою цієї експериментальної програми була мета, яка передбачала перевірку ефективності окреслених нами соціально-педагогічних умов формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Цілеспрямована робота зі створення соціально-педагогічних умов ефективного формування професійної комунікативної компетентності у студентів педагогічного університету зумовила відповідну процедуру проведення експерименту, яка здійснювалась на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченко, Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького.

Програмою формувального експерименту було охоплено 367 студентів I-III курсів. У кожному вищому навчальному педагогічному закладі, поряд з експериментальними групами (Е гр.), де здійснювався формувальний експеримент, ми визначили контрольні групи (К гр.), в яких проводили педагогічні спостереження, вимірювали динаміку сформованості професійної комунікативної компетентності.

До експериментальних груп увійшло 244 студентів, які вивчали курси “Деонтологія”, “Основи красномовства”, “Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування”, “Соціальна робота з різними групами клієнтів”, спецкурс “Професійна комунікативна компетентність”, були включені у волонтерське об’єднання тощо. Крім того, з метою підвищення специфічних знань і розуміння проблем формування комунікативної компетентності організовувалась методична допомога викладачам I-III курсів, залучених до експериментальної роботи.

Запропонований нами механізм формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників передбачав такі напрями: організація навчально-методичної діяльності; тренінги в мікрогрупах; робота за інтересами у позанавчальній діяльності.

Реалізація першого напрямку потребувала включення в навчальний процес спецкурсу комунікативної спрямованості – “Професійна комунікативна компетентність”.

У роботі за другим напрямом виокремлювались тренінги з метою формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників: “Вчимося спілкуватись” (I-II курс), “Партнерська взаємодія” (III курс).

За третім напрямом здійснювалось включення студентів до груп за інтересами (прес-центр; театральна студія; об’єднання волонтерів) у позанавчальній діяльності.

У ході перевірки форм і методів роботи під час читання спецкурсу лекції були спрямовані на розширення меж інтелектуальних можливостей студентів. Інтерес до матеріалу, що вивчався, елементи емоційності та відсутність одноманітності в лекціях створювали стимул до оперативного сприйняття і осмислення інформації.

Під час проведення практичних занять широко використовувались технології активного навчання – соціально-педагогічні ситуації (“Несправедливість”, “Невже життя закінчилось?”, “Довіра”, “Зачароване коло”, “У пошуках щастя”, “Безпорадність”, “Зрада” тощо) і сюжетно-рольові ігри (“Як розбудити клієнта?”, “Обговори свої проблеми”, “Ключовий момент”, “Знайди інформацію”, “Вислухай мене” тощо). При цьому акцентувалася увага на організації професійно-орієнтаційної та індивідуальної роботи. Зокрема, використовувалися такі види практичної роботи, як вирішення проблемної ситуації в роботі з клієнтом, де кожен учасник пропонував власний варіант, обґрунтовуючи свою позицію.

Сюжетно-рольова гра відрізнялася від аналізу ситуації залученням елементів театралізації, моделювання реальних умов професійної діяльності, програвання тієї чи іншої ролі (соціального працівника, адміністратора, лікаря, клієнта тощо). Це допомагало студентів відчувати свої сильні та слабкі сторони у процесі спілкування. Окрім того, сюжетно-рольова гра дозволяла вийти за звичні рамки стереотипів поведінки, знаходити і активно використовувати нові елементи спілкування. З цією метою у процесі програвання різних соціальних ситуацій кожному студенту пропонувались обставини, роль і дії, найменш характерні для стилю, яким він уже володіє.

Основним завданням визначених форм було здійснення корекції власної життєвої концепції студентів, її професійних аспектів. Абсолютна більшість вправ або завдань будувалась за принципом контрасту між ефективними і неефективними прийомами реагування, поведінки чи діяльності. Після завершення соціально-педагогічних ситуацій, сюжетно-рольових ігор чи певного циклу тренінгових занять, підводився підсумок і прогнозувалися шляхи подальшого індивідуального розвитку комунікативних умінь та навичок.

Широко використовувались такі інтегративні методи роботи, як групова дискусія, обговорення ситуацій, що дозволяло учасникам правильно формулювати свої думки, відстоювати свої позиції, обґрунтовувати стратегію власної поведінки. І при цьому кожен із студентів мав змогу в таких педагогічних умовах проявляти комунікативні вміння на певному рівні.

Невід'ємною складовою формування комунікативної компетентності студентів була організація тренінгів. У процесі проведення тренінгу основні зусилля спрямовувались на: поглиблення рефлексії; досягнення повної взаємоповаги та довірливості між усіма учасниками групи, що повинно було сприяти процесам саморозкриття та самоусвідомлення; забезпечення умов для взаєморозуміння респондентів під час практичних занять, що дозволяло їм відчувати власну причетність до спільної справи. Завдання і процедури добирались таким чином, щоб їх зміст і спрямованість були адекватними до вимог навчальної програми і мети дослідження.

Метою експериментальної роботи за третім напрямом (робота за інтересами у позанавчальній діяльності) була організація різноманітних форм позааудиторної пізнавально-розважальної діяльності студентів, які розширяли і доповнювали професійний вплив педагога на формування комунікативної компетентності у студентів і водночас сприяли задоволенню їх запитів та інтересів. Досить ефективними виявилися прес-центр, театральна студія, об'єднання волонтерів, завданням яких було: поглибити вплив педагогічних процесів на індивідуалізацію формування комунікативної компетентності; розширити можливості комунікативної діяльності залежно від конкретної ситуації; сприяти професійному саморозкриттю під час виконання різних соціальних ролей. У цьому плані, як показали спостереження, найбільш ефективною формою виявилось об'єднання волонтерів, учасники

якого були включені в реальну діяльність (робота з дітьми з обмеженими функціональними можливостями; робота по профілактиці вживання алкоголю і тютюнопаління).

На завершальному етапі експериментальної роботи було здійснено порівняння одержаних у двох групах результатів, підведено підсумки та визначено ефективність формування професійної комунікативної компетентності в умовах педагогічного університету. Було взято до уваги динаміку сформованості комунікативних умінь у студентів I-III курсів та порівняння рівнів сформованості комунікативних умінь за результатами констатувального і формувального експериментів.

Зіставлення кількісних та якісних показників обох груп на початковому та завершальному етапі експерименту дало змогу зробити висновок, що статистично значущі зміни в рівнях сформованості професійної комунікативної компетентності відбулися в експериментальній групі (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості професійної комунікативної компетентності студентів

рівні готовності	контрольна група				експериментальна група			
	ДЕ		ПЕ		ДЕ		ПЕ	
	кільк. студ.	%	кільк. студ.	%	кільк. студ.	%	кільк. студ.	%
Високий	8	6,5	12	9,8	17	7	58	23,8
Середній	29	23,6	39	31,7	58	23,8	115	47,2
Низький	86	69,9	72	58,5	169	69,2	71	29

Можемо констатувати, що 23,8% респондентів експериментальної групи за підсумками формувального експерименту досягли високого рівня сформованості комунікативних умінь. 47,2% респондентів можна віднести до середнього рівня сформованості комунікативних умінь. Цей показник свідчить, що відбулося переміщення студентів з низького рівня до середнього і високого рівнів. Маючи позитивні зміни у формуванні комунікативних умінь, ці студенти водночас ще відчують певні труднощі, пов'язані з самостійною оцінкою проблемних ситуацій, недостатнім володінням окремими комунікативними вміннями. 29% студентів, які засвідчили низький рівень сформованості комунікативних умінь, вимагають ще додаткових педагогічних зусиль, більш посиленої індивідуалізації та професійного спрямування на формування комунікативних умінь.

Нами здійснено порівняння результатів формування комунікативних умінь студентів в експериментальних і контрольних групах. Була засвідчена позитивна динаміка сформованості

професійної комунікативної компетентності у студентів. Проте в експериментальних групах був більший відсоток студентів, які мали високий і середній рівні сформованості професійної комунікативної компетентності на завершення експериментальної роботи.

Отже, експериментальна робота дозволяє констатувати, що позитивні зміни, які відбуваються під час формування професійної комунікативної компетентності, є достовірними, оскільки основні положення, окреслені зі студентами роботи, втілені у реальну практику завдяки існуванню цілеспрямованих програм, рекомендацій і різноманітних технологій.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення й нове розв'язання наукового завдання дослідження проблеми формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти, що виявляється в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності соціально-педагогічних умов, технологій, які сприяють успішності формування комунікативної компетентності фахівців соціальної сфери. Результати теоретичного й експериментального дослідження підтвердили гіпотезу, на якій вони ґрунтуються, засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для наступних висновків:

1. Актуальність проблеми “компетентності” у психолого-педагогічній науці та практиці зумовлена ідеєю виховання компетентної людини та працівника, який володіє професіоналізмом, високими моральними якостями, а також уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи фахові знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

На основі аналізу психолого-педагогічних положень встановлено співвідношення як змісту, так і суті категорій “компетентність”, „професійна компетентність”, „комунікативна компетентність” та визначено поняття “професійна комунікативна компетентність” як комплекс комунікативних знань та мовленнєвих умінь, навичок як базового компонента, а також прояву емпатії, рефлексії, креативності, оволодіння якими дозволяє майбутньому соціальному працівникові адекватно користуватися усіма засобами комунікації (як вербальної, так і невербальної) у спілкуванні з клієнтом.

Тобто комунікативна компетентність виступає і складовою, і базовою характеристикою професійної компетентності залежно від функції, яку реалізовує соціальний працівник у конкретному виді професійної діяльності. За результатами вивчення вказаної проблеми запропоновано критерії (інтелектуальний, емоційний і діяльнісний) та рівні (високий, середній, низький) сформованості професійної комунікативної компетентності у майбутніх соціальних працівників, в основу яких покладено прояв знань (знати правила слухання партнера; професійний мовний і службовий етикет; норми, правила тактики спілкування; правила користування невербальними засобами спілкування тощо) і умінь (уміння концентрувати і

розподіляти увагу; володіти голосовими модуляціями; уміння викликати емоційний відгук у клієнта; соціальної перцепції або "читання по лицю" тощо).

2. Здійснено професіографічну характеристику соціальної роботи та визначено її особливості, що проявляється у вирішенні проблем, які з'являються і завжди стосуються конкретної людини чи групи людей. Водночас окреслено взаємозв'язок між особливостями соціальної роботи і якістю володіння комунікативними вміннями. Ці особливості проявляються завдяки організації і підтримці контактів та взаємодії з різними категоріями населення (клієнтами), представниками державних служб, громадських організацій та об'єднань тощо, що потребує високого рівня прояву. Аналізуючи функції соціального працівника (діагностична, прогностична, соціально-комунікативна, організаційно-управлінська, науково-методична, соціально-технологічна, інформаційно-пропагандистська, правозахисна, прервентивно-профілактична, реабілітаційно-корекційна, посередницька) можна стверджувати, що жодна із них не може бути реалізованою без достатнього рівня сформованості комунікативної компетентності. Таким чином, у професії соціального працівника домінуючою функцією є комунікативна, оскільки його практична діяльність потребує різнопланового спілкування, і успіх цієї діяльності, значною мірою, залежить від уміння спілкуватись.

3. Розроблено модель професійної комунікативної компетентності, яка базується на принципі єдності свідомості та діяльності, структури соціальної роботи та її основних компонентів. При цьому у даній структурі виокремлено соціально-комунікативний, особистісно-емоційний, діяльнісний компоненти. У контексті цього було визначено основні комунікативні вміння, які необхідно формувати у майбутнього фахівця соціальної сфери: уміння визначати цілі та завдання професійного (ділового) спілкування; концентрувати і розподіляти увагу; володіти голосовими модуляціями; володіти технікою і логікою мовлення; правильно будувати публічні виступи з врахуванням аудиторії; аналізувати конфліктні та кризові ситуації і знімати їх завдяки професійним комунікативним вмінням.

4. Науково обґрунтовано та експериментально перевірено, що підвищення ефективності формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету забезпечується завдяки дотриманню таких соціально-педагогічних умов: впровадження розробленої моделі професійної комунікативної компетентності соціального працівника як його інтегрованої характеристики з урахуванням методологічних вимог до категорії "компетентність" та її формування; використання особистісного підходу як базової ціннісної орієнтації, що визначає стратегію взаємодії викладача і студента; координація методів і технологій формування професійної комунікативної компетентності, які відповідають вимогам майбутньої спеціальності та сучасним підходам до професійної підготовки фахівців у вищому педагогічному навчальному закладі.

Створення відповідних соціально-педагогічних умов формування професійної комунікативної компетентності дозволило отримати позитивну динаміку зростання кількості студентів експериментальних груп з високим рівнем (з 7% до 23,8%) та зниженням у групах з низьким рівнем (з 69,2% до 29%), що підтвердило узагальнення та порівняння емпіричних і статистичних даних початкового і заключного етапів експерименту.

При цьому найвища ефективність прояву професійних комунікативних умінь була виявлена в експериментальній групі, яка забезпечувалася активним включенням у спілкування студентів на кожному етапі технології формування професійної комунікативної компетентності у навчально-виховній діяльності. Спілкування студентів характеризувалось усвідомленням необхідності уміння слухати партнера, діяти у варіативних формах тактики взаємодії, користуватися засобами мовленнєвого етикету та невербального спілкування, що забезпечувало у значної частини студентів високий рівень сформованості комунікативних умінь.

5. За результатами експериментальної роботи було розроблено методичні рекомендації для роботи зі студентами - майбутніми соціальними працівниками щодо включення їх до комунікативної взаємодії під час проведення соціально-педагогічних ситуацій, сюжетно-рольових ігор; програму "Професійна комунікативна компетентність"; тренінги "Вчимося спілкуватись", "Партнерська взаємодія", що лягло в основу індивідуалізації навчального процесу та розширенню технологій навчання студентів в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії – "педагог-студент".

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Перспективними, на нашу думку, є розробка механізму взаємодії вищого навчального закладу і соціальних інститутів у процесі формування професійних якостей студентів; удосконалення та розробка надійного інструментарію діагностики і методичного забезпечення підвищення рівня професійної комунікативної компетентності соціальних працівників; наступність у навчальному процесі в межах 1-5 курсів у формуванні професійної комунікативної компетентності.

Основні положення дисертаційного дослідження відображено у таких публікаціях:

1. Годлевська Д.М. Проблема комунікативної культури соціального працівника // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: Зб. наукових праць. – К.: НПУ, 2004. – № 1 (23). – С. 54 – 60.
2. Годлевська Д.М. Комунікативні уміння як складова комунікативності особистості соціального працівника // Соціальна педагогіка: теорія і практика – Луганськ: "Альма-матер", 2004. – № 2 – С. 96-100.

3. Годлевська Д.М. Невербальні засоби спілкування та комунікативна підготовка соціальних працівників // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Науково-методичний журнал. – К.: ДЦССМ, 2004. – № 2 (7). – С. 67-70.

4. Годлевська Д.М. Концептуальні підходи до визначення сутності професійної компетентності соціального працівника // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. А.Й. Капської. Том XXIV – К.: Логос, 2005. – С.111 – 121.

5. Годлевська Д.М. Наукові підходи до розуміння змісту поняття “комунікативна компетентність соціального працівника” // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Науково-методичний журнал. – К.: Держсоцслужба, 2005. – №4 (12) жовтень-грудень – С. 43-50.

6. Годлевська Д.М. Соціальна робота як специфічний вид професійної діяльності соціального працівника // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. А.Й. Капської. Том XXV. – К.: НПУ, 2005. – С. 126-137.

7. Годлевська Д.М. Тренінг як оптимальний метод у формуванні професійної комунікативної компетентності соціального працівника // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. А.Й.Капської. Том XXVI. – К.: Логос, 2006. – С. 64-71.

8. Годлевська Д.М. Розвиток рефлексії та креативності у процесі підготовки студентів до професійної комунікативної діяльності // Вісник Черкаського університету. Серія “Педагогічні науки”. – Черкаси: Черкаський національний університет, 2006. – Випуск 88. – С. 21 – 25.

9. Капська А.Й., Годлевська Д.М. Включаємо студентів у комунікативну взаємодію (методичні рекомендації). – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 24с. (Автором надані експериментальні результати).

10. Годлевська Д.М. Проблема відродження духовно-моральної культури суспільства в процесі підготовки компетентних соціальних працівників // (Міжнародна науково-практична конференція “Морально-професійне становлення студентської молоді в сучасних соціокультурних умовах”) Проблеми освіти. Другий спец. Випуск. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”, 2005. – с.225-229.

11. Годлевська Д.М. Комунікативні уміння як важливий компонент професійної комунікативної діяльності соціального працівника // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Зб. матеріалів VII Всеукр. науково-практичної конференції, Київ, 15-16 квітня 2004 р.; У 7-ми т. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004 – Т. 2. – С. 40-43.

12. Годлевська Д.М. Проблема розвитку рефлексії та креативності у процесі підготовки студентів до професійної комунікативної діяльності // Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006. – С. 92-94.

13. Годлевська Д.М. Програма курсу “Етика соціально-педагогічної діяльності” // Соціальна педагогіка: Навчально-методичний комплекс / За ред. А.Й. Капської. – Том 1. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – С. 242-257.

14. Годлевська Д.М. Програма курсу “Деонтологія” // Соціальна робота: Навчально-методичний комплекс / За ред. В.П. Андрущенко, О.Г. Карпенко, С.В.Толстоухової. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2006. – С. 177-184.

Годлевська Д.М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2007.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету. Уточнено поняття “професійна комунікативна компетентність”. Окреслено взаємозв’язок між особливостями соціальної роботи і якістю володіння комунікативними вміннями, що лежать в основі формування професійної комунікативної компетентності. Виявлено основні критерії (інтелектуальний, емоційний і діяльнісний) та визначено рівні (високий, середній, низький). Розроблено модель професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників. Підвищення ефективності формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету забезпечувалося завдяки дотриманню соціально-педагогічних умов: впровадження розробленої моделі з урахуванням методологічних вимог до категорії “компетентність”; використання особистісного підходу як базової ціннісної орієнтації; координації методів і технологій формування професійної комунікативної компетентності, які відповідають вимогам майбутньої спеціальності. Оптимізація процесу формування передбачала такі напрями: організацію навчально-методичної діяльності; тренінги в мікрогрупах; роботу за інтересами в позанавчальній діяльності.

Ключові слова: професійна комунікативна компетентність, комунікативні вміння, модель, соціально-педагогічні умови, технології формування, майбутні соціальні працівники.

Годлевская Д.Н. Формирование профессиональной коммуникативной компетентности будущих социальных работников в условиях педагогического университета. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2007.

Диссертационное исследование посвящено проблеме формирования профессиональной коммуникативной компетентности будущих социальных работников в условиях педагогического университета, поскольку изучение и анализ исследований по данному вопросу свидетельствуют об отсутствии работ, которые раскрывают особенности подготовки социальных работников к коммуникативной деятельности.

В диссертации определено и сформулировано понятие “профессиональная коммуникативная компетентность”. Теоретически обоснованы и разработаны социологические, психолого-педагогические подходы к пониманию “компетентность”, “профессиональная компетентность”, “коммуникативная компетентность”, а также дан анализ состояния проблемы в педагогической практике, что предусматривает построение модели профессиональной коммуникативной компетентности будущих социальных работников. Ее составными являются социально-коммуникативный, личностно-эмоциональный, деятельный компоненты. В диссертации разработана и обоснована технология формирования профессиональной коммуникативной компетентности будущих социальных работников в высшем педагогическом учебном заведении. Она представлена как система социально-педагогических условий: внедрение модели профессиональной коммуникативной компетентности социальных работников с учетом методологических требований к категории “компетентность” и ее формирования; использование личностного подхода как базовой ценностной ориентации, что определяет стратегию взаимодействия преподавателя и студента; координацию методов и технологий формирования профессиональной коммуникативной компетентности, что соответствуют требованиям будущей специальности и современным подходам к профессиональной подготовке специалистов в высшем педагогическом заведении. Оптимизация технологии обеспечена использованием направлений: организацией учебно-методической деятельности (спецкурс “Профессиональная коммуникативная компетентность”); тренинги в микрогруппах (“Учимся общаться”, “Взаимодействие партнеров”); группы по интересам во внеучебной деятельности (пресс-центр, театральная студия, объединение волонтеров). Разработаны критерии (интеллектуальный, эмоциональный, деятельный), показатели и уровни (высокий, средний, низкий) сформированности профессиональной коммуникативной компетентности.

Проведенный эксперимент позволил констатировать: позитивные изменения, которые происходят при формировании профессиональной коммуникативной компетентности, могут соответствовать действительности, если основные положения работы со студентами внедрить в

учебную практику через использование разработанных программ, рекомендаций и разнообразных технологий. Представленные материалы могут быть использованы при подготовке студентов психолого-педагогических специальностей высших образовательных педагогических учреждений всех уровней аккредитации, а также в процессе повышения квалификации педагогических и социальных работников.

Ключевые слова: профессиональная коммуникативная компетентность, коммуникативные умения, модель, социально-педагогические условия, технологии формирования, будущие социальные работники.

Hodlevska D. Formation of future social workers' professional communicative competence in the conditions of pedagogical university. – The manuscript.

The Candidate of Pedagogy degree dissertation at the specialty 13.00.05. – Social Pedagogy. – National M. Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2007.

The dissertation is devoted to the problems of the formation social workers' professional communicative competence in the conditions of pedagogical university. In the research we made the correlation of main points of concepts "competence", "professional competence", "communicative competence"; it was given the more precise definition to the "professional communicative competence". The analysis of the social work's peculiarities behind the designated problem and their connection with the quality of communicative skills' possession are developed.

In the dissertation theoretical, methodical and organizational bases of the model and technology are carried out. The model of professional communicative competence includes communicative, personal and emotional, practical components. Its realization is carried out with the help of the formation technology of future social workers' professional communicative competence.

Key words: professional communicative competence, communicative skills, model, social and pedagogical conditions, technologies of formation, future social workers.